

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

סיום הרמב"ם

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבנ"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

משיחות יו"ד שבט, ה'תשמ"ז

הוצאה חדשה עם הוספות מגוף כתב־יד קודש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים”

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע

בקשר עם יום הבהיר יו"ד שבט ה'תשע"א

ס"א שנה לנשיאותו

נדפס על ידי ולזכות

הרה"ת ר' משה אהרן צבי בן מרים

וזוגתו מרת העניא רבקה רות בת צפורה

ולזכות בניהם ובתם

שלום אליעזר, מנחם מענדל,

יונה מרדכי וחנה פערל

שלוחי כ"ק אדמו"ר בשערמאן אוקס, קאליפורניא

שימלא השי"ת כל משאלות לבבם לטובה ולברכה בגו"ר

לאריכות ימים ושנים טובות

ולזכות הוריו

הרה"ח ר' יששכר דוב בן חנה

וזוגתו מרת מרים בת שרה ביילא

ווייס

לרפואה שלימה וקרובה

ולאריכות ימים ושנים טובות

לעילוי נשמת

הר"ר שלום ב"ר יואל דוב ז"ל

נפטר יו"ד שבט, ה'תשל"א

זוגתו מרת ציפורה ב"ר אברהם ע"ה

נפטרה כ"ב תשרי, ליל שמיני עצרת ה'תש"ע

לפידות

ת. נ. צ. ב. ה.

נדפס על ידי בתם וחתנם

מרת העניא רבקה רות ובעלה הרה"ת ר' משה אהרן צבי

ומשפחתם שיחיו

ווייס

SIYUM HARAMBAM 5747

©

Published and Copyright 2011 by

LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408

Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610 • Fax. (206) 666-1770

E-mail: info@lahak.org • Internet: <http://www.lahak.org>

The Kehot Logo is a registered trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

5771 • 2011

Printed in the United States of America

נדפס באדיבות דפוס

The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237

(718) 628-6700

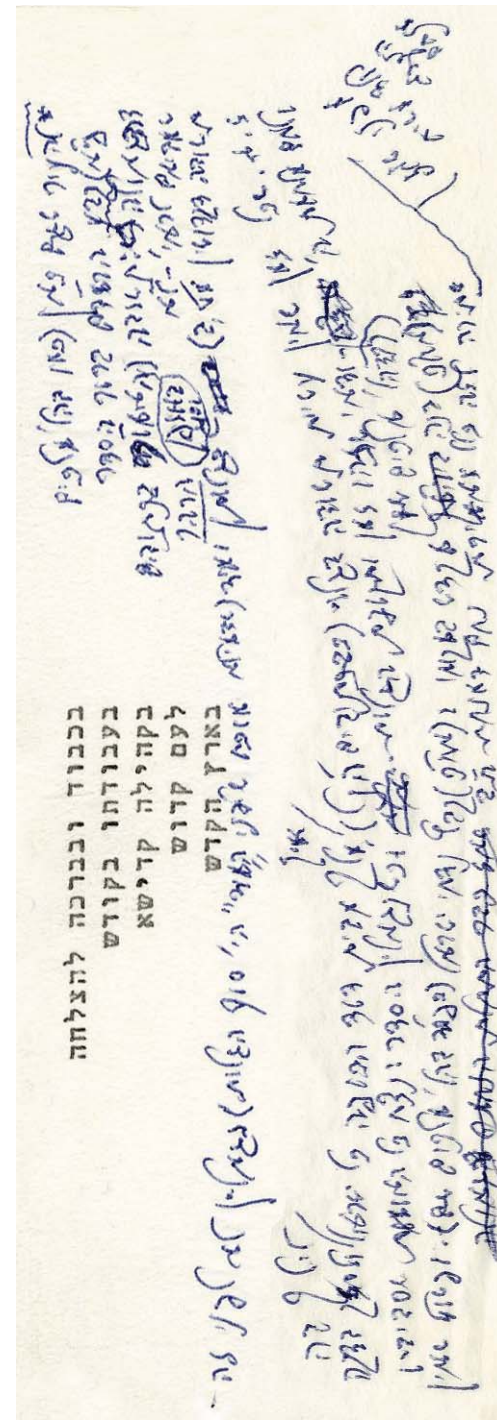
נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

Tel. (718) 604-2610 Fax. (206) 666-1770

סדר ועימוד בתכנת „תג". הפצה בארצות הברית: (718) 735-4585

בס"ד.

פתח דבר

בעמדנו בין יום ההילולא דהרמב"ם, כ"ף טבת, ליום הבהיר יו"ד שבט, יום מלאות שישים ואחד שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר, ויום הסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ, זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע –

הננו מוציאים לאור את ה"הדרן על הרמב"ם" שנאמר בהתוועדות יו"ד שבט, ה'תשמ"ז (לרגל סיום מחזור שלישי דלימוד הרמב"ם ג' פרקים ליום, ומחזור ראשון דלימוד הרמב"ם פרק אחד ליום).

הדרן זה הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר ויצא לאור בשעתו*, אך לאחרונה נתגלתה מהדורה נוספת של אותם עלי-הגהה שנמסרו לכ"ק אדמו"ר (כנראה, בהזדמנות אחרת), והואיל להגי' גם אותם, בשינויים והוספות, ואי אפשר לבית המדרש בלא חידוש.

אי לזאת, מדפיסים אנו בזה את ה"הדרן" במהדורא זו, שבה שולבו שני ההגהות. בתור הוספה: (א) משיחות ט"ו תמוז תשמ"ו ויו"ד שבט תשמ"ז – ע"ד המהדורות דספר הי"ד להרמב"ם (כפי שנדפס בשעתו בתור הוספה ל"הדרן" זה**). (ב) מכתב מיום כ"ח טבת תשל"ו – שיו"ל בפעם הראשונה – שבו מעיר כ"ק אדמו"ר אודות סדר הגאולה שקבע הרמב"ם בלשוננו בהל' תשובה: "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין", כמו בהל' מלכים.

*

לחביכותא דמילתא – מדפיסים אנו פאקסימיליא מכת"ק אדמו"ר על ב' המהדורות של עלי-ההגהה, והערה מהמכתב.

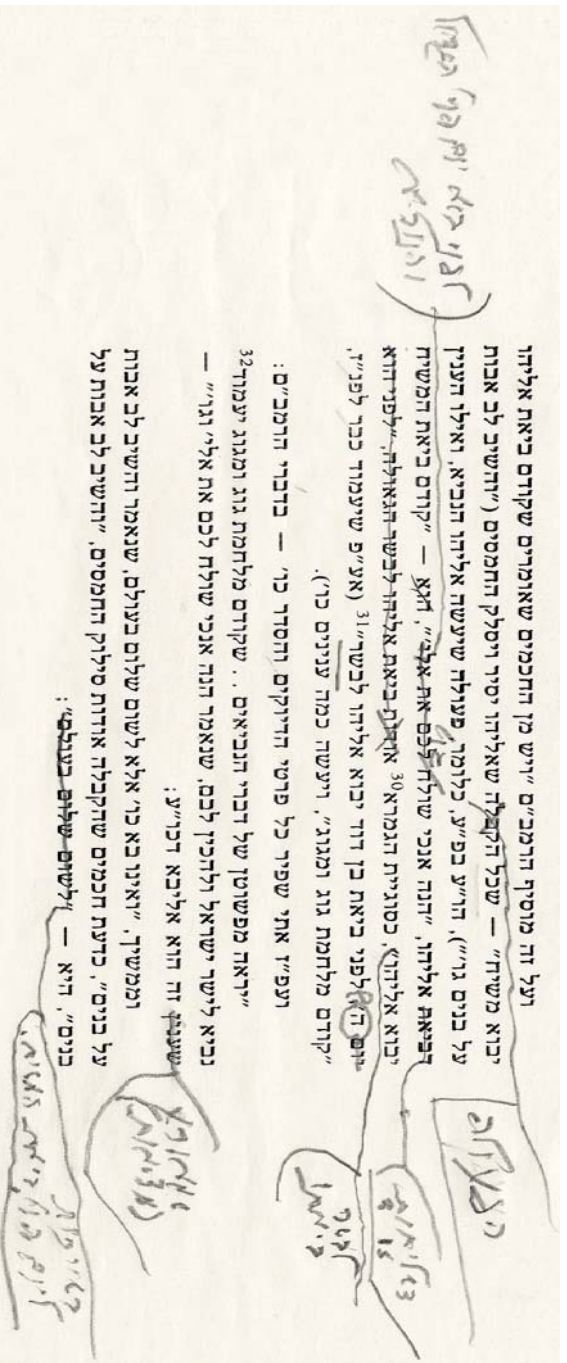
*

ונחתום בלשון הרב (במכתב הנ"ל): "יהי רצון שבקרוב נזכה לקיום היעוד וכלי הרמב"ם: הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין", שאז יקויים גם היעוד שבו חותם הרמב"ם ספרו: "כי מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים".

ועד הנחות בלה"ק

יום הבהיר כ"ח טבת***, ה'תשע"א (ופרצת),
ששים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
מאתיים וחמישים שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק הבעש"ט ז"ל
ברוקלין, נ"י.

(* בקונטרס בפ"ע, ואח"כ בתורת מנחם – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' קיט ואילך. ובכ"מ.
(** ואח"כ בתורת מנחם – שם ע' רסה ואילך. ובכ"מ.
(*** יום הולדת הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה, אמו של כ"ק אדמו"ר – בשנת תר"ם.

פאקסימיליא - נדפסה לעיל ע' ט ואילך (מוקטן מהגודל המקורי)

בס"ד. משיחות יו"ד שבט ה'תשמ"ז

— סיום הרמב"ם —

בענין הקשור עם אחדותם של ישראל, שכן, עי"ז שרבים מישראל בכל קצוי תבל מתאחדים בלימוד הרמב"ם — „משנה תורה“⁷, „מקבץ תורה שבעל פה כולה“⁷, „הלכות הלכות“⁷ דכל התורה כולה (גם ההלכות שאינן נוהגות בזמן הזה — משא"כ בשאר ספרי הפוסקים, עד לשו"ע) — נעשית אחדותם של כל ישראל בתכלית השלימות, עי"ז שמתאחדים בלימוד הכולל כל התורה, שלימות התורה⁸, ובספר ואופן „שיהיו“ כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה“.

ב. בפרק האחרון ד„הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח“¹⁰, שהוא גם סיום וחותם ספר הי"ד — כותב הרמב"ם כמה פרטים בנוגע לסדר דימות המשיח, וביניהם גם ענין הקשור עם אחדותם של ישראל, וז"ל¹¹:

„יראה ממשוטם של דברי הנביאים שבתחלת ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד

א. בקשר עם סיום ספר הי"ד להרמב"ם בשנה זו ביום העשירי בשבט², — שבו מסיימים רבים מישראל מחזור שלישי³ דלימוד הרמב"ם⁴ ע"פ המנהג שנתפשט ונתקבל בתפוצות ישראל⁵ ללמוד ג' פרקים בכל יום (ובמקביל — סיום מחזור שלישי בלימוד ספר המצוות, גם עי"י נשים וטף), ובו מסיימים גם מחזור ראשון⁶ דלימוד הרמב"ם בסדר הלימוד דפרק אחד ליום —

מן הראוי להתעכב על סיום הרמב"ם

(1) „העשירי יהי' קודש“ — לשון הכתוב בחוקותי כז, לב. וראה ס' הבהיר סק"ג. ובהנסמן בלקו"ש ח"ו ס"ע 290.

(2) ומגלגלין זכות ליום זכאי — יום ההילולא דכ"ק מו"ח אדמו"ר, שביום זה, „כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו .. מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה .. ופועל ישועות בקרב הארץ“ (אגה"ק סי' ז"ך וכ"ח. וראה גם סידור (עם דא"ח) שער הל"ג בעומר (דש, סע"ב ואילך). ובכ"מ).

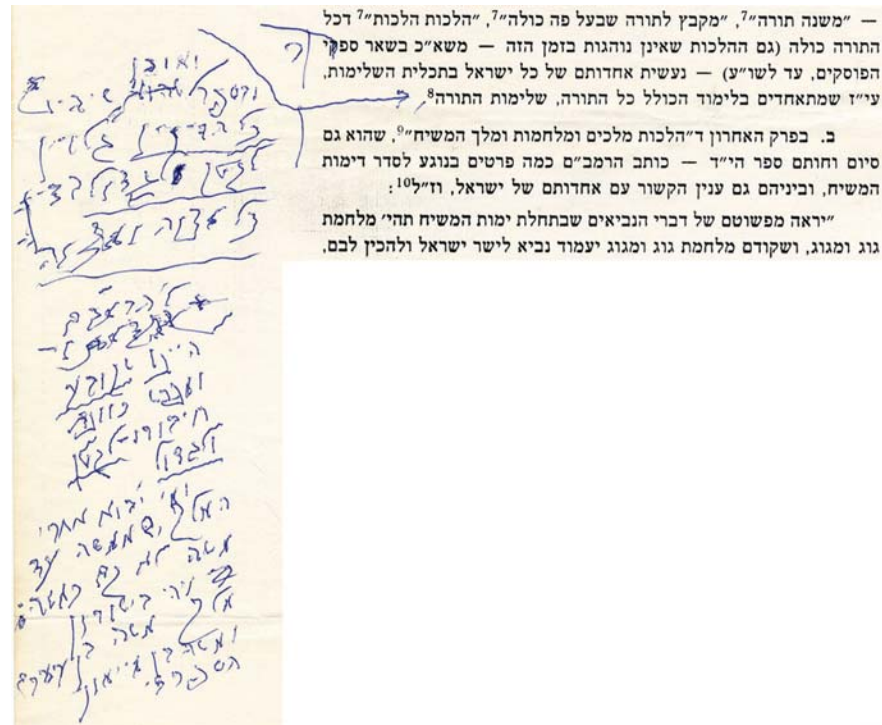
(3) ד„בתלת ימני הוי חזקה“ (ב"מ קו, ריש ע"ב. וש"ג).

(4) להעיר מהרמז בפרשת השבוע דהשבת שממנו מתברך העשירי בשבט (ראה זח"ב סג, ב. פח, א) — „רבות מופתי בארץ מצרים“ (בא יא, ט), ר"ת רמב"ם (כדאי"ת בספרים).

ולהעיר מפירוש רש"י: „מופתי שנים, רבות שלשה“ — דיל' ע"ד הצחות, שבזה מרומז (א) ג' האופנים דלימוד שיעור יומי ברמב"ם — ג' פרקים ליום — פרק א' ליום, וספר המצוות, (ב) בנוגע לשנה זו — סיום מחזור השלישי.

(5) ראה רמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ב.

(6) שעי"ז נעשה פתיחת הענין כו, התגברות על „כל התחלות קשות“ (מכילתא ופרש"י יתרו יט, ה. וראה לקו"ש ח"כ ס"ע 74 ואילך).

— „משנה תורה“⁷, „מקבץ תורה שבעל פה כולה“⁷, „הלכות הלכות“⁷ דכל התורה כולה (גם ההלכות שאינן נוהגות בזמן הזה — משא"כ בשאר ספרי הפוסקים, עד לשו"ע) — נעשית אחדותם של כל ישראל בתכלית השלימות, עי"ז שמתאחדים בלימוד הכולל כל התורה, שלימות התורה⁸,

ב. בפרק האחרון ד„הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח“⁹, שהוא גם סיום וחותם ספר הי"ד — כותב הרמב"ם כמה פרטים בנוגע לסדר דימות המשיח, וביניהם גם ענין הקשור עם אחדותם של ישראל, וז"ל¹⁰:

„יראה ממשוטם של דברי הנביאים שבתחלת ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם,

(7) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר הי"ד.
 (8) ראה קונטרס משיחות אחש"פ והתוועדיות שלאח"ז תשד"מ (ת"מ — הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רמה ואילך).
 (9) ל' הרמב"ם בהקדמתו — היינו שקובע ומפרש כוונת חיבורו — לקטן ולגדול,
 ומי יבוא אחרי המלך, שממשה עד משה לא קם כמשה: ויהי בישרון מלך משה בן עמרם ומשה בן מיימון הספרדי.
 (10) כ"ה לשון הכותרת לפרקים י"א וי"ב דהל' מלכים בדפוס וינציאה (רפד. שי).
 (11) הלכה ב.

נביא לישר ישראל ולהכין לכם, שנאמר¹² הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו'. ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות, ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר¹³ והשיב לב אבות על בנים".

וממשיך, "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו".

וצריך להבין:

א) בהלכה שלאח"כ¹⁴ כותב הרמב"ם "בימי המלך המשיח .. יתייחסו כולם על פיו .. ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני, אבל אינו אומר על שהם בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד, שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה".

וע"פ הידוע גודל הדיוק בלשון הרמב"ם, "בלשון ברורה ודרך קצרה"¹⁵ – אינו מובן: מדוע בנוגע לאליהו כותב הרמב"ם, "אינו בא .. לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין"¹⁵ – לכאורה, הול"ל "אינו אומר על מי שהוחזק כשר שהוא פסול, ולא על מי שהוחזק פסול שהוא כשר", כהלשון בהלכה שלאח"כ "אינו אומר כו", ומדוע משנה וכותב, "אינו בא כו"?

ב) המשך ההלכה, "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו" – הרי, הפלוגתא (לכאורה) אינה אלא בנוגע לזמן ביאתו, "קודם מלחמת

12) מלאכי ג, כג.

13) שם, כד.

14) הלכה ג.

15) אף ש"ל שהעתיק לשון המשנה, כדרכו בכ"מ – הרי גם במשנה יל"ע בדיוק הל'.

גוג ומגוג", או "קודם ביאת המשיח", כלומר, בסמיכות לביאת המשיח (ממש), אבל, גם לדעתם, "אינו בא לא לטמא הטהור וכו' אלא לשום שלום בעולם", וא"כ, הו"ל לכתוב בסדר שונה: לכל לראש – בנוגע לזמן ביאתו, "קודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא כו", "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו", ולאח"כ בנוגע לפעולתו של אליהו – "אינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם", ומדוע כותב בשינוי הסדר – להביא את הדעה הנוספת בנוגע לזמן ביאתו (לא בענין שבו פליגי, אלא) לאחרי אריכות הדברים בנוגע לפעולתו, אף שבענין זה לא פליגי!?

ג. ויובן בהקדים שאלה נוספת – כיצד יתכן פלוגתא אם אליהו יבוא "קודם מלחמת גוג ומגוג" או "קודם ביאת המשיח", הרי זה היפך הכלל¹⁶ שלא תתכן פלוגתא במציאות!?

ועד"ז נשאלת אותה שאלה בנוגע לענין ד, "אינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם":

מקור דברי הרמב"ם הוא – בסיום מסכת עזירות¹⁷: "א"ר יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבן, ורבן

16) ראה שד"ח מערכת כללים מע' המ"ם כלל קסד.

17) ויש לקשר עם יום ההילולא דכ"ק מו"ח אדמו"ר (כנ"ל הערה 2) – כידוע המנהג לעשות סיום מסכת ביום ההילולא, שאז עושין שמחה לגמרה של תורה (רמ"א – או"ח סתקנ"א ס"י. יו"ד טו"ס רמו).

ולהעיר שמסכת עזירות נקראת, בחירתא (ברכות כז, א ובפרש"י. וש"ג). כלומר, הלכות מובחרות. וי"ל שענין זה מרומז בשם "עזירות" – (גם) מלשון "עזירות".

ומיד (שבמילא מוכח שלפני ה"מיד" הי' סוף הגלות) נגאלין לא לפני זה – ז.א. שכל זמן שאין עשיית תשובה בגלוי (כבכתובים הנ"ל), אין מלך מבית דוד הכופה כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה ולוחם מלחמת ה' (כבה' מלכים שם) – ודאי שזהו זמן ותקופת הגלות. וכשנגאלין הסדר: נצח כל האומות שסביביו (אח"כ) בנה מקדש במקומו (ואח"כ) קבץ נדחי ישראל (כפס"ד בה' מלכים שם). ופשוט שאין סתירה לזה כלל מאמירת נחם במנחת ת"ב מפני שאז נולד משיח הנקרא מנחם.

י"ב, דמי שמורד ביום כיפורים עצמו ואינו מכיר בעיצומו של יום, אין יוהכ"פ מכפר לו, אע"פ שמכפר על כרת ומיתת ב"ד ואף בלא תשובה – אבל תנאי הוא שלא ימרוד בעיצומו של יום – ולא דוקא מטעם דאין קטגור נעשה סגור, אלא מעיקרא של ההלכה, ומהסוגיא הנ"ל בשבועות".

ופשוט שאין סתירה לזה וכו': ראה גם אג"ק חכ"ו אגרת ט' תריג (ע' מה ואילך), ובהנסמן בהערות שם.

הוספה

בי"ה, כ"ח טבת, ה'תשל"ו
ברוקלין, נ.י.

כבוד הרה"ג ווי"ח אי"א נוי"מ צמ"ס
עוסק בצרכי צבור וכו'
מוה"ר יצחק ידי שי פרנקל
הרב הראשי וראב"ד לת"א-יפו והמחוז

שלום וברכה!

בתודה הנני מאשר קבלת מכתב כת"ר ממוצש"ק ויגש עם המצורף אליו, שהגיע באיחור זמן.

ותי"ח על שימת לבו והערתי בלקוטי-שיחות לפי ויגש, ובמיוחד על שצירף לזה העתק מתוך הדרוש לש"ק תשובה בעניני תשובה.

ומענין לענין באותו ענין, יהי רצון שבקרוב נזכה לקיום היעוד ובל' הרמב"ם: הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלות* ומיד הן נגאלין (הלי' תשובה פ"ז ה"ה).

בכבוד ובברכה להצלחה
בעבודתו בקודש
בקהילה קדישא
לעם קדוש
בארץ הקדש

מ. שניאורסאהן

(* להעיר שגם כאן (כמו בהלי' מלכים פ"א) קבע הרמב"ם ברור הסדר דהגאולה: תשובה (באופן וסוג האמור בכתובים שמביאים לראי' – לא הרהר תשובה דקדושין מט, ב) בגלותן

מצילום האגרת.

בלקוטי-שיחות לפי ויגש: שיי"ל באה"ק בתרגום ללה"ק לש"פ ויגש תשל"ו – מלקו"ש ח"א ס"ע 94 ואילך (ושם ע' 101), שאפילו למ"ד עיצומו של יוהכ"פ מכפר, ללא תשובה, אפילו על עבירות שנעשו ביוהכ"פ, אינו מכפר על עבירות הקשורים עם האיסורים של יוהכ"פ עצמו, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור).

מתוך הדרוש .. בעניני תשובה: במכתבו: "מאד התרשמתי מלקוטי שיחות לפרשת ויגש, וצריך הי' לתת פרסום גדול להמאמר הזה, כי הפך בה והפך בה דכולא בה. ויורשה לי להביא את הדרוש לשבת שובה בהלכה לפיו הוכחתי מהתעמקות במס' שבועות

משיחות יו"ד שבט, ה'תשמ"ז

אבל נפלה מחלוקת ברעות שיסיר, מה הם כו"י.

ועד"ז בנוגע לפלוגתתם בפירוש הפסוק²⁴, והשיב לב אבות על בנים וגו'²⁵:

לדעת ת"ק ור' יהודה – „עתיד לומר ברוח הקודש זה מבני בניו של זה“, כלומר, שהפסוק קאי בעניני יחסין, „אלא, שזה אומר לרחק ולקרוב, וזה אומר לקרב ולא לרחק, לפי שסברתו שאין החמס אלא לרחק הכשר בלבד, וזהו שבא להסיר“,

ולדעת ר"ש – „אבות אלו החכמים ובנים אלו התלמידים, שיהי' לב כולם שיהי' ולא יפול ביניהן מחלוקת“,

ולדעת חכמים – „אתיא קרא כפשטי' לב אבות על בנים, ולא הוצרך לפרש"י²⁶, או כדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, „אבל חכמים אומרים אין עושק ביוחסין, כל הנקרא בשמו, הכל יתייחסו אל האמת, והתורה היא אב הכל, אבל המעקשות והרעות הם השנאות שבין בני אדם, לפי שהם חנם, והוא חומס בשנאתו, והוא אמרם לעשות שלום בעולם"י²⁷.

²⁴ ראה ליקוטים למשניות, שבהבאת הפסוק רמז התנא תירוץ לשאלה הנ"ל, „דאם הוא הלכתא קרא ל"ל, אלא, דההלכה לא היתה רק שאליהו יבוא להסיר החמסים, ובאיה חמסים היינו דפליגי בפירושי' דהך קרא, ובה לא תקשי היכי פליגי על ההלכה"י.

²⁵ ראה פי' הרע"ב והתו"ט.

²⁶ פי' התו"ט.

²⁷ ובפירוש הראב"ד – „להשוות את המחלוקת שיש בין החכמים בדברי תורה .. דריש מהני קראי דלעיל דכתיב וזכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, וכתיב בתרי' הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו', והשיב לב אבות על בנים וגו', כלומר, על החוקים והמשפטים ישוה לב האבות עם לב הבנים שלא תהי' עוד מחלוקת ביניהם.

מרבו, הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרוב, אלא לרחק המקורבין בזרוע (שהכל מחזיקים אותם בפסולים אלא שנתקרבו בזרוע¹⁸), ולקרוב המרוחקין בזרוע .. רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק (המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע הוא מקרב, אבל אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע¹⁸). רבי שמעון אומר להשוות המחלוקת. וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ופסק הרמב"ם כדברי חכמים¹⁹.

והנה, בפירוש ד„הלכה למשה מסיני" – דלכאורה, ב„הלכה למשה מסיני .. הפירושים המקובלים מפי משה .. אין מחלוקת בהם בשום פנים²⁰ – מבאר הרמב"ם בפירוש המשנה:

„לא נשמע ממה רבינו ע"ה זה הלשון, אבל נשמע ממנו זה הענין, לפי שמה שסיפר בביאת המשיח ולשון התורה, אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו'²¹ ושם הי' אלקיך את שבותך וגו'²² ומל הי' אלקיך וגו'²³, וזולת זה, והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסיבותיו, ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ, והוא אליהו, והודיע להם שהאיש הוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה, אבל יסלק ויטיר החמסים בלבד, ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה,

¹⁸ פי' הרע"ב.

¹⁹ כס"מ כאן.

²⁰ רמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש. וראה הלי' ממרים פ"א ה"ג.

²¹ נצבים ל, ד.

²² שם, ג.

²³ שם, ו.

אמנם, סוכ"ס הרי זו פלוגתא במציאות – שהרי, לדעת ת"ק ירחק את המקורבין בזרוע ויקרב את המרוחקין בזרוע, לדעת ר' יהודה יקרב ולא ירחק, ולדעת ר"ש וחכמים לא ירחק ולא יקרב אלא יעשה שלום בעולם!¹⁹

ד. ויש לומר הביאור בכל זה – בהקדמה, שבביאת אליהו הנביא לעתיד לבוא ישנם ב' אופנים:

א) כחלק ושלם (התחלה) דגאולה, שעז"נ, "הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא",

ב) כענין בפ"ע שעדיין אינו חלק ושלם דגאולה, כלומר, גם לאחר שיבוא בפועל, ויעשה כמה פעולות כו', אין זה עדיין חלק ושלם דגאולה, אלא ענין בפ"ע – ע"ד ובדוגמת עניניו ופעולותיו בזמן התנ"ך²⁸, ובהזמן דלאח"כ – כמובא בש"ס ומדרשים: דברי נבואתו לאחאב, המאורע עם נביאי הבעל בהר הכרמל, וכיו"ב בכל פרטי הענינים שנאמרו בתנ"ך ובתושבע"פ אודות דברי ימי חייו של אליהו הנביא, לפני ש"ויעל אליהו בסערה השמים"²⁹ (בגופו ממש³⁰), ועד"ז (ועיקר

וחכמים אומרים לעשות שלום בעולם, כלומר, לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל, וזה יום אחד לפני ביאת המשיח, והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, כלומר, לב האבות והבנים אשר נפל בהם מורך מפחד וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם, ישוב אותו היום לגבורתו, וישבו אלה את אלה ויתנחמו זה בזה.²⁸

(28) ראה מלכים א' יז, א ואילך.

(29) מלכים ב' ב, יא.

(30) ראה אנציק' תלמודית בערכו (ע' ר). ושי"נ. ביאור מעלה זו בפנימיות הענינים – ראה ספר

בנדו"ד שהוא לאחר עלותו השמים) כו"כ ענינים ומאורעות בזמנים שלאח"ז, כמבואר במדרז"ל, ובמיוחד – בתנא דבי אליהו רבה ותנא דבי אליהו זוטא.

והפלוגתא היא בפירושו הפסוק ד"הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו' והשיב לב אבות על בנים וגו'" – מה הם הענינים שנכללים בביאת אליהו כחלק ושלם דגאולה, כדלקמן.

ה. הפלוגתא במשנה – אם בא לרחק ולקרב, לקרב אבל לא לרחק, או לעשות שלום בעולם:

ע"פ האמור שלא תתכן פלוגתא במציאות – הרי, לכו"ע ירחק את המקורבין בזרוע ויקרב את המרוחקין בזרוע [ורק משפחה שנטמעה מחמת שלא נודע פסולה, יניחנה בכשרותה, "שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה", משא"כ כשנודע פסולה, אלא שנתקרבו בזרוע], והפלוגתא אינה אלא האם ענין זה הוא בכלל ד"יסלק ויסיר החמסים", שקבלה בידינו ממש רבינו אודות ביאת אליהו בקשר למשיח, או שהפעולה דריחוק וקירוב הו"ע בפ"ע, ואינה שייכת לסילוק החמסים בביאת אליהו כחלק ושלם דגאולה.

לדעת ת"ק – ריחוק המקורבין בזרוע וקירוב המרוחקין בזרוע, שניהם בכלל החמסים הנ"ל שיסלק אליהו;

לדעת ר' יהודה – סילוק החמס הוא רק קירוב המרוחקין בזרוע, אבל ריחוק המקורבין בזרוע – אף שאליהו יעשה

הליקוטים (ד"א"ח להצ"צ) ערך משה (ע' איתריט ואילך). המשך תרס"ו ס"ע קנח ואילך. ובכ"מ (ע"ד החילוק דמשה ואליהו).

ששנים מהם מסכימים לדיעה אחת, נפסוק הלכה כמותם".

ועפ"ז צריך בירור: באם ימצא בהלכות הרמב"ם ששינה דעתו במהדורה אחרונה שלא הגיעה להב"י, (ב) ועי"ז משתנה הרוב הנ"ל – מה דינו דפס"ד השו"ע דהב"י שסמך על מהד"ק דהרמב"ם,

והרי משמיא קא זכו ל"י לחבר "שולחן ערוך" שלאורו הולכים כל בית ישראל.

משא"כ את"ל ע"ד האמור לעיל, שלמרות שהב"י תמך יסודותיו על שלשת עמודי ההוראה להכריע כשנים מהם – הרי לאח"כ שנה וליבן הלכות אלו ועד אשר נעשה דידי, אף שלפעמים הוא דלא כדרכי' – כדעת הרוב דהנ"ל,

אלא, שמצד גודל ענוותנותו – ברובא דרובא לא הי' סומך על שיקול דעתו בלבד, כי "מי זה אשר יערב לבו לגשת כו' ואיזהו אשר ימלאהו לבו להכניס ראשו בין ההרים הררי א"ל להכריע ביניהם ע"פ טענות כו'", כי אם, לאחר ששנים

מ"שלשת עמודי ההוראה" מסכימים לדעה אחת, אזי התייגע והתעמק יותר בטעמי דעה זו, עד שהסכימה דעתו שיש להכריע כדעה זו¹⁸.

ו. המורם מכל האמור לעיל:

בודאי טוב ונכון וכו' הדבר שעוסקים בבירור וליבון דברי הרמב"ם – שינוי הנוסחאות ממהדורה למהדורה, הפסקי-דינים שבהם חזר בו וכו', כולל – הפלפול והשקו"ט בטעמי הדברים וכו', ואשרי חלקם וגדול זכותם של העוסקים במלאכה קדושה זו, ו"יגדיל תורה ויאדיר"¹⁹;

אבל בנוגע לפסקי-דינים הלכה למעשה – הרי, לפענ"ד – נפק"מ אם זהו להוציא ממון מחזקתו, ספיקא דאורייתא וכו', מחמירים וכו' (כנ"ל), או לאו.

עדי קיום היעוד²⁰ "הקיצו ורננו שוכני עפר", והרמב"ם והמחבר וכל פוסקי ישראל הראשונים עמהם, ויבארו כהנ"ל.

בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(19) ישעי' מב, כא. חולין טו, ב. נדה נא, ב. רמב"ם הל' ת"ת ספ"ב.

(20) ישעי' כו, יט.

(18) וע"ד המבואר במק"א בפירושו מרז"ל (נגעים ספ"ט. פי"א מ"ז) "חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים".

שיקול דעתו, היינו שגדל וכו' והוא כבר בגדר פוסק בפ"ע.

בשינויי מהדורות הרמב"ם, לכאורה י"ל, דבזה לכ"ע מסקנא כמהד"ב, שהרי הרמב"ם עצמו חזר בו –

אבל י"ל גם להיפך, דדוקא בכיו"ב תוקף יותר למהד"ק, שהרי הרמב"ם עצמו בגדולתו, כשחיבר כבר ספרו, הו"ס"ל כך.

ד. אמנם, לכאורה יש להקשות על זה ממ"ש רבינו הזקן¹⁵, וז"ל:

„הרכב מספרים הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל, הט"ז ומ"א והנמשכים אחריהם כו', ולזאת ודאי אין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים ז"ל“.

ומצינו עד"ז בכו"כ ספרים¹⁶, שאילו

(ראה שו"ת הצ"צ האו"ח סי"ד ס"ד. שו"ת דברי נחמי' האו"ח רסכ"א). ויש לומר, שכן הוא גם בנוגע לשינוי המהדורות ברמב"ם – שבתחלה פסק כרכותיו וכו', ואח"כ חזר בו ממה שמסמך עליהם, כמש"כ בשו"ת שלו.

15) ריש ה"ל מכירת חמץ (נדפסו לאחר הלכות פסח). וראה גם הלכות נדה (סקפ"ט סי"ג סקמ"ג) „ובימי רמ"א וב"ח וט"ז וש"ך לא באו עדיין הלכות נדה להרמב"ם לדפוס במדינות אלו, לכן כתב מ"ש“.

16) ומהם: מהרי"ק (שורש צד – הובא בכללי הגמרא (להב"ב) בספר הליכות עולם (סו, א)). שו"ת התשב"ץ ח"א (בהקדמת חכמי ארגי"ל). רמ"א (חו"מ סכ"ה סוס"ב). מג"א (או"ח סרע"א סקכ"ד). ש"ך (יו"ד סוס"ב רמ"ב בקיצור הנהגות או"ח ס"ח). ט"ז (יו"ד סוס"ב). סוסקי"ג. באר היטב (או"ח סרכ"ג קט"ו). חיד"א (ברכ"י יוסף או"ח סמ"ו סקי"א. בשו"ת חיים שאל ח"א סנ"ו. בספרו יוסף אומץ ס"פ). ארץ החיים (כלל ד' וכלל י"ג). שו"ת כפי אהרן (ירושלים תרל"ט – ח"א אהע"ז סי"ג). פני יצחק (לורונו תרמ"ו – ח"ב נח, ב).

ראו הפוסקים את דברי הראשונים (שנתגלו אח"כ כו'), היו פוסקים כמותם.

והמענה י"ל:

בנוגע להמבואר בספרים הנ"ל – הצד השווה באלה שראיתי:

סברתם הראשונה – שאין לשנות הפס"ד שנתפרסם ונתפשט (והטעם מובן – מכיון שאין זה ברור שאילו ראו טעמו ומסקנתו ופס"ד שנתגלה של הראשון הו"ס"ל כוותי' בזה¹⁷, כי אם, רק שיש מקום לומר כן, וכל זמן שאין בירור בדבר – אין לשנות ולעשות מעשה),

א"כ: (א) נתפרסם פס"ד אחר דפוסק שהוא בערך או יותר מגדלות דהפוסקים שפסקו הפס"ד שלפנ"ו (כמו בדברי רבינו הזקן הנ"ל), (ב) רק בספיקא דאורייתא, להוציא ממון מחזקתו, וכיו"ב – עלינו להחמיר, ולכן לנהוג כמותו. וכמפורש בדברי אדה"ז הנ"ל (ועד"ז בכמה מספרים הנ"ל) „אין לסמוך להקל למעשה“.

ועפ"ז – אדרבה: מהנ"ל מובן שבכל המקומות שאינם בסוג הנ"ל – אין לשנות הפס"ד שנתפשט ונהג בתפוצות ישראל.

ה. האמור לעיל שייך גם לפסקי-דינים של מרן המחבר ב„שולחן-ערוך“:

כותב בהקדמתו לחיבורו „הסכמתי בדעתי כי להיות שלשת עמודי ההוראה אשר בני ישראל נשען עליהם בהוראותיהם הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל, אמרתי אל לבי שבמקום

17) מלבד אם גדלותו בתור פוסק – נתקבלה עד כדי כך שאין ספק כלל שהפס"ד שלו הי' מתקבל.

ולכן, מדייק וכותב „אינו בא כו'“, היינו, שביאת אליהו – עלי' נאמר „הנה אנכי שולח לכם את אלי' גו'“, ביחד עם הקבלה שישלח ויסיר החמסים – אינה לטמא או לטהר, לפסול או להכשיר (אף שהמציאות היא שיצטרך לעשות זאת בפועל), אלא, ביאת אליהו היא – „לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים“.

ז. וממשיך הרמב"ם, „ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו“:

ע"פ האמור לעיל, הרי, הפלוגתא אינה אלא מהי פעולתו של אליהו הנביא בסילוק החמסים, אבל, שייכותה של פעולה זו לאליהו („הנה אנכי שולח לכם את אלי' גו' והשיב לב אבות על בנים גו'“) – היא לכו"ע.

ועל זה מוסיף הרמב"ם „ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו“ – שכל הפעולה שאליהו יסיר וישלח החמסים („והשיב לב אבות על בנים גו'“), הו"ע בפ"ע, כלומר, פעולה שיעשה אליהו הנביא, ואילו הענין דשליחות זו דאליהו, „הנה אנכי שולח גו' לפני בוא יום הוי' הגדול והנורא“ – „קודם ביאת המשיח יבוא אליהו“ לבשר ביאתו, כסוגיית הגמרא³⁵ ש„לפני ביאת בן דוד יבוא אליהו לבשר“³⁶ (אע"פ שיעמוד כבר לפניו, „קודם מלחמת גוג ומגוג“, ויעשה כמה ענינים כו').

ועפ"ז אתי שפיר כל פרטי הדיוקים והסדר כו' – בדברי הרמב"ם:

זה³¹ (שהרי רק משפחה שנטמעה נטמעה, משא"כ כשנודע פסולה, אלא שנתקרבו בזרוע), מ"מ, אין זה בכלל פעולתו לסלק החמס"ם³² (וי"ל שס"ל שקירוב (בזרוע) אינו „חמס“);

ולדעת חכמים – „אין עושק ביוחסין“, ובמילא, אף שאליהו יעשה זה, אין זה בכלל פעולתו לסלק החמסים, אלא, הפעולה דלסלק החמסים היא – „לעשות שלום בעולם“.

ו. ופסק הרמב"ם כחכמים – „אינו בא לא לטמא הטהור, ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים“:

הרמב"ם אינו יכול לכתוב היפך...³³ דהמציאות שאליהו „אינו מטמא ומטהר פוסל ומכשיר כו'“, שכן³⁴, במקרה שנודע הפסול (שלא שייך הדין ד„משפחה שנטמעה נטמעה“) יפסול ויכשיר כו',

31) ברע"ב כאן „אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע“, ומפשטות הלשון משמע לכאורה שהמציאות היא שלא ירחק. וצ"ע, דממה-נפשך: אם בזמן ביאת אליהו נטמעה כבר (לאחרי שנתקרבה בזרוע) ורק אלי' וכיו"ב יודע – מהי סברת הת"ק שירחק, ואם בזמן ביאת אליהו נודע עדיין שנתקרבה בזרוע – מהי סברת ר"י שלא ירחק, הרי לא נטמעה?! משא"כ את"ל שהפירוש הוא שאינו בא לרחק, אף שירחק בפועל, ככפנים, או ששתי תקופות הן (ראה לקמן ס"ט).

32) בהגהה הנוספת: אף שאליהו יעשה זה, אין זה בכלל פעולתו לסלק החמס.

33) בהגהה הנוספת ישנה כאן תיבה שאינה ברורה בכתי"ק (המו"ז).

34) בהגהה הנוספת העביר קולמוס מכאן עד סוף הקטע (המו"ז).

35) עירובין מג, ב.

36) פרש"י שם.

„יראה מפשוטן של דברי הנביאים .. שקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד³⁷ נביא לישר ישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו'” – שמאורע (מציאות) זה הוא אליבא דכו"ע;

וממשיך, „ואינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים”, כדעת המשנה שהקבלה אודות סילוק החמסים, „והשיב לב אבות על בנים”, היא – בשייכות ליום הוי', ביאת המשיח (ובזה גופא – „לא לטמא כו' ולא לפסול כו' אלא לשום שלום בעולם”, כדעת חכמים);

ומוסיף, „ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו” (לבושר ביאתו) – שכל סילוק החמסים הו"ע בפ"ע, ואילו הענין דביאת אליהו לפני יום הוי' גו', הוא – „שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו”³⁸.

ועפ"ז יומתק שינוי הלשון „יעמוד נביא כו' ואינו בא כו' אלא כו' יבוא אליהו” – שבתחלת הענין כותב „יעמוד נביא כו'”, כי, עצם המציאות דעמידת הנביא „קודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם” היא לכונן, גם לדעת החכמים שס"ל שהגרד ד"ביאת אליהו הוא „שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו”.

(38) וי"ל באופן אחר קצת – שגם לדעה זו, נכלל „והשיב לב אבות על בנים” נגדר דביאת אליהו (ולא ענין בפ"ע), אלא, שס"ל שפירוש הכתוב (לא על עניני יחסין, ולא על לשום שלום בעולם, אלא) על „לישר ישראל ולהכין לבם”.

אבל מפשוטן לשון הרמב"ם, שבתחלת הענין „יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם” מביא רק את התחלת הפסוק, „הנה אנכי שולח לכם את אלי' וגו'”, ואינו מסיים „והשיב לב אבות על בנים”, והביאו רק כראי' לענין ד"לשום שלום בעולם” – משמע, שלדעת החכמים, „שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו”, הרי, ביאת אליהו אינה אלא בשייכות לקודם ביאת

ת. ולתוספת ביאור – בהסבר וטעם פלוגתתם:

ב„גאולה” – יציאה ממצב של גלות – כמה אופנים וחילוקים כו', ביחס למצב שבו נמצאים לפני”ז.

ולדוגמא:

בעת יצי"מ (ובפרט בעת מ"ת) בטלה המציאות ואפילו האפשרות דעבדות בנוגע לבני ישראל, ונעשו בני-חורין, וע"ד ההלכה – כמ"ש³⁹, „כי לי בני ישראל עבדים”, „ולא עבדים לעבדים”⁴⁰ (כפי שהאריך בזה המהר"ל מפראג⁴¹). כלומר, שגם בהיותם בגלות בכל, ועד"ז בגליות שלאח"ז, הרי, מציאותם האמתית היא – בני חורין. וביחד עם זה, מוכן וגם פשוט שאי-אפשר להשוות את מצבם של ישראל בזמן הגלות לגבי מצבם בזמן קיומה של מלכות בית דוד בארץ ישראל, ובזמן בית שני וכיו"ב.

ולא עוד, אלא שבאותו מצב גופא ישנם חילוקים באישים ביחס לצורך בגאולה, ולדוגמא: רבינו הקדוש, אף שהי' בזמן דמלכות רומי כו', הי' חבירו וידידו של אנטונינוס מלך רומי, ועד שנכללו ביחד – „שני גוים”⁴², כמסופר במחז"ל⁴³, ולא הי' שייך אצלו גזירת המלכות כו'. ולעומת זאת, רשב"י שלפניו, הוצרך להתחבא במערה י"ג שנה מפני

המשיח (ביום הוי' הגדול והנורא), ואילו הענין ד„והשיב לב אבות על בנים”, הו"ע בפ"ע, ככפנים.

(39) בהר כה, נה.

(40) קידושין כב, ב. וש"נ. רמב"ם הל' שכירות פ"ט ה"ד.

(41) בספרו גבורות ה' פס"א.

(42) תולדות כה, כג ובפרש"י.

(43) ע"ז יו"ד, א ואילך.

בנדו"ד, שהרמב"ם בעצמו חזר בו, נמצא, שהפס"ד שלהם שהי' מיוסד בהרמב"ם – אינו הוראה אלא טעות⁸.

ולהעיר מהדין דעדים זוממין, ש„הרגו אין נהרגין”⁹ – שא' הטעמים בזה, ש„לא יתן ה' השופטים הצדיקים העומדים לפניו לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלקים הוא ובקרב אלקים ישפוט .. מעלה גדולה בשופטי ישראל וההבטחה שהקב"ה מסכים על ידם ועמהם בדבר המשפט”¹⁰.

ואם הדברים אמורים בפס"ד של ב"ד בקשר למאורע מסויים¹¹ – בפסקי-דינים שנתפשטו בכל תפוצות ישראל, ונתקיימו הלכה למעשה במשך כו"כ דורות, על אחת כמה וכמה!

ג. ויש לומר הביאור בזה:

בנוגע לפסקי ההלכות דגדולי הפוסקים – אף שבכלל תמכו יסודותיהם על דברי רבותיהם, הרי, מוכן וגם פשוט, שלמדו הלכות אלו לא רק בתור קבלה היא ונקבלה¹², כי אם (לאח"ז) התבוננו

(8) ראה רמב"ם הל' שגגות פי"ד ה"ג, דהיכא שהורו ב"ד מפני שטעו במציאות (אפילו אם טעו „לפי שהעידו בפניהם”, והתורה אמרה „על פי שנים עדים יקום דבר”), „אין זו הוראה אלא טעות”.

(9) מכות ה, ב. רמב"ם הל' עדות פ"כ ה"ב.

(10) רמב"ן שופטים יט, יט. וראה גם כס"מ לרמב"ם שם.

(11) להעיר ד„סנהדרין ההורגת אחד בשבוע (אחד לשבעים שנה) נקראת חובלנית” (מכות ז, א. רמב"ם הל' סנהדרין פי"ד ה"י).

(12) ע"ד המשנה – יבמות עו, ב. כריתות טו, ב. * ועפ"ז תומתק ההוספה (החידוש) בו"כ אט התיירו .. שהעידו בפניהם” על מ"ש לפני"ז „הורו כו' ודימו ששקעה חמה” – כי ב„העידו בפניהם” אמרה תורה שצריך לסמוך עליהם, ואעפ"כ (מכיון שזה טעות במציאות) אין זו הוראה כו'.

והתייגעו בכירור וליבון כל פרטי הסוגיא כו', ועד שהגיעו למסקנא – בשכלם הם – שהפס"ד הוא כך וכך¹³. וכדמוכח גם מזה שבמספר מקומות הי' נראה להם שההלכה היא דלא כמו שפסקו רבותיהם – וחלקו עליהם.

ועפ"ז, רב בישראל שמורה הלכה עפמ"ש בספרי הפוסקים – סומך לא רק על הפס"ד של רבותיו דפוסק הנ"ל, כי אם, גם על פס"ד של אותו פוסק, שהכרעת ומסקנת הפס"ד היא (גם, עכ"פ בריבוי פעמים) ע"פ שיקול דעתו הוא.

ולכן, גם לאחר שנתגלה שרבו חזר בו, אין זה מכריח כלל לומר שגם הפוסק-למידו יחזור בו, וכמארז"ל בכ"מ¹⁴ „הא דרבי' הא דידי", מפני

(13) להעיר מדעת הרא"ש (בתשובותיו כלל לא"ט ס"ט. הובא ונת' בקו"א להל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב) שאין להורות הלכה מפסקי הלכות בלא לימוד טעמי ההלכות – די' לומר, שטעם הדבר הוא גם (נוסף על המבואר בקו"א שם) מפני שהפס"ד צריך להיות ע"פ שיקול דעתו של הפוסק. [והפס"ד דכל רב ומורה-הוראה בימינו, י"ל שהוא – מפני שחמירי ביבולתו לעיין בהמקורות שצויינו ונערכו לפניו או גם הועתקו].

אבל, יש להעיר מתשובת הר"י מיגאש (בספר תו חיים – נדפס בשד"ח כרך יו"ד ע' 168 [4192] ואילך), „מי שמורה מתשובת הגאונים וסומך עליהם ואעפ"י שאינו יכול להבין בתלמוד הוא יותר הגון ומשובח כו' לפי שהוא מה שעשה ע"פ ב"ד הגדול מומחה לרבים עשה כו'”, ובברכי יוסף חח"מ ס"ח (נדפס שם), שהבין מדבריו ז"ל שכשראה (הר"י מיגאש) דין זה בתשובת דייק, אף שהי' היפך מסברתו, הורה כדברי תשובת הדיין.

(14) ברכות טו, א. שבת קג, ב. ועוד. ושם, יתירה מזה – שאפילו לאחר שפסק תחילה כרכו, חזר בו ופסק אחרת.

ולהעיר גם מהידוע שרכינו זקן חזר בו בסוף ימיו בכמה ענינים שמך יותר מדי על המג"א

הוספה*

— ע"ד המהדורות דספר הי"ד להרמב"ם —

א. ידוע שהרמב"ם כתב את חיבורו בכמה מהדורות, כלומר, לאחר הכתיבה בפעם הא' הגי' עוד הפעם, ומכיון שבינתיים „הוסיף פליאות חכמה על חכמתו בעמקות ובקיאות כו"ל, הנה בכמה מקומות תיקן, שינה והוסיף כו', ויש אומרים שאח"כ תיקן כו' גם פעם שלישית וכו'.

וכמו שמצינו בתשובות הרמב"ם² שהשיב לשואלים על כמה פסקי-דינים — שאכן צדקו דבריהם, וכבר תיקן פס"ד זה בחיבורו, אלא, שהנוסחא שהגיעה לידם היא הנוסחה הראשונה, לפני שחזר ועיין עוד הפעם בפסקי ההלכות, ולכן עליהם לתקן את הנוסחא שבידם כו'.

ובתקופה האחרונה נתגלו ומתגלים כתבי-יד דחיבור הרמב"ם ממהדורה יותר אחרונה, ובפרט כת"י תימן, אשר, ע"פ המקובל בתימן, קיימו יהודי תימן קשר הדוק עם הרמב"ם, ע"י שלוחים כו', ומפעם לפעם שלחו לעדכן ולהגי' את ספריהם ע"פ התיקונים וההשלמות האחרונים, עד לאחרוני האחרונים, של הרמב"ם, כך שלדבריהם המהדורה שבידם היא המתוקנת והמדויקת ביותר³.

* משיחות ט"ו תמוז תשמ"ו. יו"ד שבט תשמ"ז.
1) ע"ד שכתבו ב„הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל" לשו"ע אדה"ז — אודות רבינו הזקן.
2) ראה — לדוגמא — בס' תשובות הרמב"ם ליפסא: סכ"ט. ס"מ. סמ"ז. ועוד. וראה גם בשו"ת ברכת אברהם (לר' אברהם בן הרמב"ם): סל"א. סמ"ד. ועוד.
3) ראה בארוכה בהקדמת המו"ל לרמב"ם (ע"פ

ב. ועפ"ז, צ"ע בנוגע לפסקי-הדינים של הפוסקים בדורות שלאחרי הרמב"ם שפסקו על יסוד דברי הרמב"ם בספר הי"ד:

מכיון שנתגלו לאח"כ כת"י הרמב"ם (ובפרט דתימן) ובהם כמה תיקונים ושינויים כו' לגבי הפסקי-דינים דספר הרמב"ם שנתפשט בכל תפוצות ישראל, היינו, שבמספר הלכות חזר בו הרמב"ם — יש מקום לומר, לכאורה, שבהלכות אלו יש לפסוק כמשנה אחרונה דהרמב"ם.

ומזה לכאורה המסקנא הכי תמוהה — שכמה פסקי-דינים של גדולי הפוסקים בדורות שלפנינו, יסודם בטעות, ח"ו!

[ואין זה דומה להדין ד„ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כו' ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר⁴ אל השופט אשר יהי' בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר ב"ד שבדורך⁵ — כי, אמרה תורה שפסק ההלכה בכל דור הוא כ„ב"ד שבדורך, ובדור שלפני זה, אשר דעת הרבים היתה הפכית — ה"ז פס"ד התורה (שלא חתוכה — ניתנה)⁶ ולא טעות ח"ו, ואין מביאים פר העלם דבר וכו'⁷, משא"כ

כת"י תימן — הוצאת קאפח (ספר המדע — ירושלים תשמ"ז).

4) שופטים יז, ט.
5) רמב"ם הל' ממרים רפ"ב.
6) ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב. ועוד.
7) להעיר מדברי ר' עקביא „אני שמעתי מפי המרובים" (עדות ספ"ה).

שכן הוא בנוגע למ"ש הרמב"ם בתחלת הפרק:

„אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעי⁴⁹ וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירביץ, משל וחידה, ענין הדבר, שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי גוים המשולים כזאב וכנמר .. ויחזרו כולם לדת האמת וכו'„ ומסיים, „וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח, הם משלים, ובימות המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל, ומה ענין רמזו בהם“.

והשיג עליו הראב"ד ממ"ש בתורה⁵⁰ „והשבתי חי' רעה מן הארץ“, היינו, שלדעת הראב"ד, הפירוש ד„וגר זאב עם כבש גוי“ הוא כפשוטו, כלומר, שינוי מנהגו של עולם.

וגם כאן נשאלת השאלה האמורה — כיצד תתכן פלוגתא במציאות!?

ונקודת הביאור בזה — כפי שכבר נתבאר בארוכה במק"א⁵¹ — שבדאי גם לדעת הרמב"ם יהי' חידוש במעשה בראשית, שהרי אין לך חידוש במעשה בראשית גדול יותר מתחייית המתים — א' מי"ג העיקרים, יסוד מיסודי התורה⁵², עד שהכופר בזה אין לו חלק לעוה"ב⁵³ (כפי

גזירת מלכות רומי⁴⁴, וביחד עם זה, ידוע⁴⁵ מ"ש ר' הלל מפאריטש בשם רבינו הזקן, ש„לפני נשמות הגבוהות כמו רשבי" לא נחרב הבית כו'„ כלומר, שמצד גודל מעלתו לא הי' אצלו ענין של גלות כו'.

ועד"ז בחיים הפרטיים דכאו"א מישראל: ענין הגאולה נעשה ע"י לימוד התורה, „אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה“⁴⁶, ועד"ז ע"י עבודת התפלה, ש„ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל יוצאת מהגלות והשבי' לפי שעה בחיי שעה זו תפלה ועבודה שבלב“⁴⁷. ואעפ"כ, ברכת הגומל על ענין של גאולה, היא — ב„חבוש שיצא מבית האסורים“⁴⁸ דוקא.

ומזה מובן, שגם ביחס לגאולה העתידה ישנם כמה חילוקי דרגות — בהתאם למצב שנמצאים לפני"ז שממנו נגאלים.

ובענין זה תלוי הפלוגתא בכל הנ"ל — אם ביטול החמסים הוא חלק ושלב בענין הגאולה, או שזהו ענין בפ"ע (ע"ד ובדוגמת ענין פרטי בחייו הפרטיים או הכלליים של איש מסויים, או אפילו ענין כללי במהלך העולם). אבל, לא חלק מהגאולה דכלל ישראל — ביחס למצבם כו' של בעלי הפלוגתא.

*

ט. והנה, בהמשך להאמור לעיל ע"ד השלילה דפלוגתא במציאות — יש להוסיף

(49) יא, ו.

(50) בחוקתי כו, ו.

(51) הדרן על הרמב"ם (תומ" — הדרנים על הרמב"ם ושי"ס ע' תמא ואילך).

(52) פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק יסוד הי"ג.

(53) סנהדרין ר"פ חלק. רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ו.

(44) שבת לג, ב.

(45) פלח הרמון שמות ז, א.

(46) אבות פ"ו מ"ב.

(47) אגה"ק ס"ד.

(48) ברכות נד, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ח.

שמאריך הרמב"ם באגרת תחיית המתים) – אלא, שזהו ענין בפ"ע, ואינו קשור בהכרח עם ימות המשיח:

כשם שבנוגע לביאת המשיח כותב הרמב"ם⁵⁴, „אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם, או מחי מתים וכיוצא בדברים אלו”, היינו, יתכן אמנם שיעשה אותות ומופתים, אבל אין זה תנאי והכרח כו' בגדר ביאת המשיח, אלא ענין בפ"ע – כן הוא גם בנוגע לתקופה דימות המשיח, „אל יעלה על דעתך שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית”, היינו, יתכן אמנם שיהי' חידוש במעשה בראשית, אבל, אין זה תנאי והכרח כו' בגדר דימות המשיח, אלא ענין בפ"ע.

ובזה גופא – ב' אופנים:

א) החידוש במעשה בראשית – כולל הענין דתחיית המתים, ועד"ז שאר הענינים דשינוי מנהגו של עולם וחידוש במעשה בראשית – יהי' בתקופה שני' דימות המשיח,

ב) יתירה מזה – כמ"ש הרמב"ם באגרת תחיית המתים⁵⁵, „ודע שאלו היעודים וכיוצא בהם שנאמר שהם משל, אין דברינו זה החלטי וכו", כלומר, שאף שפסק בספר הי"ד שיעודים אלו הם „משל וחידה” – כותב בעצמו⁵⁶ שאין זה

דבר החלטי, ויתכן שיהי' כפשוטו, היינו, שביאת המשיח תהי' בפועל באופן נסי, חידוש במעשה בראשית (אלא שאין זה מוכרח מצד הגדר דביאת המשיח) – וי"ל שתלוי באם יהיו ישראל במעמד ומצב ד„זכו”⁵⁷, אלא, שבספר הלכות הלכות פוסק כפי המוכרח מצד ההלכה שמשיח יבוא, משא"כ דבר התלוי במצבם של ישראל, שבו הרשות לכל אדם נתונה כו'.

*

י. ויהי' שיקוים הנ"ל בפועל בקרוב ממש, ויבוא אליהו לבשר ביאת המשיח, ובפרט ע"י ההוספה במעשינו ועבודתינו בלימוד התורה וקיום המצוות, אשר, ע"י קיום „מצוה אחת”, „הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וגרם לו ולהם תשועה והצלה”⁵⁸,

כולל ובמיוחד – ע"י התאחדותם של ישראל, אהבת ישראל ואחדות אמת בשלימותה, כבלימוד הרמב"ם, הלכות כל התורה כולה (כנ"ל ס"א), אשר, ע"י מבטלים את סיבת הגלות (היפך דאהבת ישראל⁵⁹), ובהבטל הסיבה, בטל בדרך ממילא המסובב (הגלות),

בתוקף הפס"ד דגדולי ישראל שפסקו על יסוד דברי הרמב"ם במהדו"ק – כמדובר בארכה בהתוועדות (וגם בשיחת ט"ו תמוז תשמ"ו) ע"ד המהדרות דספר הי"ד להרמב"ם (תו"מ – הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רסח ואילך*).

(57) ראה סנהדרין צח, א.

(58) קידושין מ, ריש ע"ב. רמב"ם הל' תשובה

פ"ג ה"ד.

(59) יומא ט, ב. וראה גיטין נה, סע"ב ואילך.

(* נדפס גם בתוך הוספה לקונטרס זה (המו"ל).

ועד לפעולת האחדות בעולם כולו – „ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר⁶⁰ כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד”⁶¹, ועד לסיום וחיותם ספר הי"ד – „לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד .. שנאמר⁶² כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים”

בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש, וכפס"ד הרמב"ם⁶⁵ – „מיד הן נגאלין”, „מיד” כפשוטו⁶⁶, תיכף ומיד ממש.

(60) צפני' ג, ט.

(61) פי"א ה"ד.

(62) ישעי' יא, ט.

(63) נוסח „מרשות” לחתן בראשית.

(64) ישעי' מ, ה.

(65) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

(66) כמובן מהמשך הענין (הלכה ז') – „צועק

ונענה מיד, שנאמר והי' טרם יקראו גר”.